EGY KÉTNYELVŰ TELEPÜLÉS 20. SZÁZADI KATOLIKUS KERESZTNÉVADÁSI SZOKÁSAI

1. A kutatópontról. – Dolgozatomban egy Balaton-felvidéki német közösség 20. századi keresztnévadási szokásait vizsgálom. A település a Veszprém megyei Barnag, mely a Veszprémi-fennsík és a Balaton-felvidék találkozásánál fekszik, Veszprémtől 18, Nagyvázsonytól mintegy 5 kilométerre.

A falu első okleveles említése 700 évvel ezelőttről való: 1526-ban már két településrészét említik *Barnag* és *Kys-Barnag* néven. A török időkben a falu a környék minden településéhez hasonlóan elnéptelenedett, a megmaradt lakosság a nagyvázsonyi vár biztonságot nyújtó falai köré menekült. A felszabadító harcok befejeződése után az elnéptelenedett falvak, birtokok és az elvadult természet visszahódítására előbb a földbirtokosok, majd az állam ösztönzésére elsősorban német nyelvterületről érkeztek telepesek Magyarországra. A telepesek első hulláma III. Károly uralkodása alatt népesítette be elsősorban a Dunántúlt. Barnagra is ekkor, feltehetően 1726-ban érkezett tizenkét rajnai frank (katolikus) telepes család. A barnagi németek majd három évszázada élnek-éltek együtt a falu nyugati felében lakó református magyarokkal, akik a hagyomány szerint az 1710-es években az Alföldről érkeztek a református felekezet szempontjából szórványvidéknek számító Veszprémi-fennsíkra (PÉTERDI 1935: 701). 1735-ben már *Német Barnag* és *Magyar Barnag* falvakról tesznek említést a források. Barnag tehát évszázadokon át kétnemzetiségű, két felekezethez tartozó és kétnyelvű település volt.

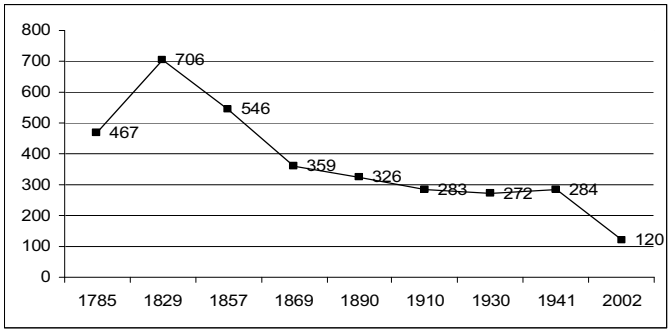
A katolikus születési anyakönyv első bejegyzése 1728. december 28-án kelt, onnantól kezdve máig hiánytalan. A református születési anyakönyv első bejegyzése 1754-ből való.

A máig egyutcás faluban tehát a 18. század közepétől élnek együtt református magyarok és katolikus németek. Bár a két falurész házai az út mindkét oldalán egybeépültek, egészen a 20. század közepéig *Magyarbarnag* és *Németbarnag* feliratú tábla is jelezte a két falu határát, s mindkét településrész önálló infrastruktúrával rendelkezett: saját temploma, temetője, jegyzője, iskolája, kocsmája volt. 1935-ben így jellemezte a környék dűlőnévanyagát gyűjtő PÉTERDI OTTÓ a települést: „A fajilag és vallásilag különböző népek – úgy látszik – nem fértek össze. Földjeik külön voltak választva. […] A két egybeépült ikerközség közigazgatásilag ma is külön áll” (PÉTERDI 1935: 702).

A két falut, amely a telepítés után a Zichyek, majd az Esterházyak birtoka volt, 1947-ben egyesítették *Barnag* néven. Bár a faluban nem volt kitelepítés, a téeszesítés a hagyományos gazdálkodás és a közösség felbomlásához, majd drasztikus méretű elvándorláshoz és ezzel összefüggésben a lakosság részleges kicserélődéséhez vezetett, amelynek hatása máig is tart.

A település lakói mintegy két évszázadon keresztül egynyelvűek voltak; a magyar nyelv ismerete a német telepesek körében a 20. század 20-as éveitől kezdett terjedni, s kb. a negyvenes évek végén született generációkkal kezdődően a német (származású) lakosság is magyar anyanyelvű. A helyi nyelvjárás ismerete csak néhány idős emberre jellemző, a „sváb” – szinte minden nyelvhasználati színtérről visszavonulva – az emlékezés nyelvévé vált.

DOI: https://doi.org/10.29178/NevtErt.2006.7 NÉVTANI ÉRTESÍTŐ 28. 2006: 59–66.

1. ábra: Németbarnag népességszámának alakulása
(2002-ben Magyar- és Németbarnag együtt)

2. A korpuszról. – A keresztnévadási szokásokat történeti források: az 1900–2000 közötti egyházi keresztelési anyakönyvek alapján vizsgáltam. A 20. században mindkét felekezet nyomtatott anyakönyveket használt, amelyekben különböző rovatok szerepelnek: a sorszám után a születés és a keresztelés dátuma; a keresztnév (keresztnevek); a keresztelt gyermek neme; törvényes vagy törvénytelen volta; a szülők neve, lakhelye, foglalkozása; a keresztszülők neve (a katolikusoknál az ő lakhelyük és foglalkozásuk is); a bábaasszony/szülésznő, illetve a keresztelő pap neve és egyéb megjegyzések.

A barnagi katolikus anyakönyv több megjegyzést tartalmaz, mint a református – szinte a megkereszteltek egész életútját dokumentálja: utólagos bejegyzéseket tartalmaz a gyermek esetleges gyermekkori haláláról, elsőáldozásáról, bérmálkozásáról, házasságkötésének helyéről, idejéről, sőt született gyermekeiről is. A névadási szokásokra nézve nagyon tanulságos elsőszülöttségre (primogenitásra) vonatkozóan sajnos nincsenek bejegyzések.

A korpusz a 20. század első feléből a katolikus keresztelési anyakönyvek minden évtizedbeli első négy évének (0–3 végű évek) anyagát tartalmazza, a század második feléből (1950-től) a csökkenő számú keresztelések miatt minden év adatait feldolgoztam. A rendelkezésre álló anyagok alapján a szociális változó vizsgálatához a falu lakosságának igen homogén összetétele miatt kevés támpont található: szinte minden apa neve mellett a „katolikus földműves” megjegyzés olvasható, elvétve szerepel egy-egy kovács, szabó, asztalos, molnár vagy kántortanító.

A korpusz a család- és a keresztnevek vizsgálatán kívül több nyelvészeti-néprajzi adatot kínál: a katolikus keresztnévadás változásain keresztül láthatóvá teszi a német telepesek közösségében végbemenő akkulturációs-asszimilációs folyamatokat, a bejegyzésekből következtetni lehet bizonyos keresztelési szokásokra (a születéstől a keresztelésig eltelt idő, a sürgősségkeresztség intézménye, a pap által végzett keresztelés későbbi pótlása), a keresztszülők kiválasztásának kritériumaira, a meghalt gyermekek keresztnevének újbóli felhasználására.

A dolgozatban vizsgált időszakban az anyakönyvet magyar nyelven vezették, a német családnevek ingadozó helyesírásában a névasszimiláció több fokozata figyelhető meg, ennek elemzésére azonban most nem térek ki. A magyarul bejegyzett keresztnevek mögött a század első felében mindenképpen német anyanyelvű névviselőket feltételezhetünk. A dolgozat egységességének érdekében a keresztneveket minden esetben magyarul adom meg.

3. A keresztnévadásról és annak motivációiról. – A lehetséges motivációk alapján a keresztnévadás lehet kötött vagy szabad (SEIBICKE 1996). A névadás kötött, ha a szülők a rendelkezésre álló névanyagból valamely közösségi hagyomány, szabály, törvény alapján választanak nevet gyermeküknek: ez lehet a szülők, keresztszülők vagy más családtag neve, illetve történhet hagiologikus módon, ha a születés napjához közel eső egyházi emléknap szentjének nevét kapja a gyermek. A névadás szabad, ha a szülők az előbbi kötelezettségekhez nem kötődve választanak nevet gyermeküknek.

Az európai népek névadása a 20. századig javarészt kötött volt. A szülők utáni névadás a névadás korai szakaszai óta ismert, gyakori motiváció. A keresztszülők utáni névadás német nyelvterületről, az evangélikus egyház köréből indult, de már a 18. században gyakorivá vált a katolikusok között is. A keresztszülők nevének adása a keresztszülők és a gyermek közötti szoros lelki kapcsolatot volt hivatott jelezni. A martirológiumban szereplő szentek nevének átörökítése a 13–14. századtól kezdve vált egész Európában elterjedtté. A tridenti zsinat döntése (1545–1563) alapján az újszülötteknek csak az Újszövetségben szereplő vagy martirológiumi név volt adható. A reformáció után kialakult a névadás felekezeti megosztottsága: a katolikusoknál még erősebbé vált az újszövetségi és martirológiumi nevekhez való ragaszkodás, míg a protestáns felekezetek névadásában – a katolikusoktól való elkülönülést és a Bibliában való jártasságot bizonyítandó – gyakorivá váltak az ószövetségi nevek (KUNZE 2000: 47). A katolikusok újmagyar kori névadásáról szólva HAJDÚ (2003: 548) megjegyzi: „sokkal több volt a római katolikus vallásúak által használt férfinevek száma, mint a női neveké és sokkal gyorsabban cserélődtek, változtak, mert nagyobb volt a választék."

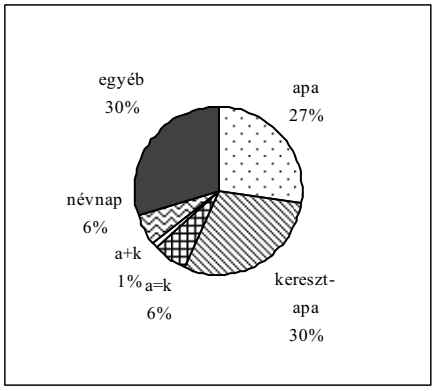
4. Eredmények

4.1. A barnagi katolikusok névadása 1900 és 1943 között. – Az 1900–1943 közötti katolikus anyakönyvekből gyűjtött korpusz 159 bejegyzést tartalmaz: 81 fiú (ebből négy iker) és 78 lány adatait. Kettős keresztnevet négy lány, azaz a lányok 5,1%-a és három fiú, azaz a fiúk 3,7%-a kapott; ez átlagosan a gyermekek 4,4%-a.

A 81 fiú összesen 18 nevet visel, ebből 4,5-es megterheltség számolható, azaz átlagosan 4,5 fiú viselt egy-egy nevet. Második névként kizárólag olyan neveket adtak, amelyek első keresztnévként is szerepeltek *(Ferenc*, *József* és *Gyula)*.

Az adott időszak katolikus keresztnévadásában a következő névadási indokok állapíthatók meg. Az apa keresztnevét kapta a fiúgyermekek 27%-a, a keresztapja nevét 30%, az apa és a keresztapa megegyező nevét kapta 6% (az ábrán a=k), az apa és a keresztapa nevéből állt össze a gyermek kettős neve 1 esetben (az ábrán a + k), a születéshez közel eső névnap volt a motiváció 6%-ban, illetve más volt a névadás motivációja 30%-ban. Ez utóbbi kategória kivételével a névválasztás minden esetben, tehát 70%-ban (a korábbi értelemben véve) kötött volt.

A közeli névnap mint a névadás gyakori indítéka az *Ambrus*, *János*, *József* és *Pál* nevek esetében figyelhető meg. Az „egyéb" névadási indítékú, tehát a kötöttségektől mentesen, szabadon választott nevek kategóriájában sem mutatkozott a névanyag megújításának szándéka; itt is az összességében leggyakoribb helyi nevek szerepeltek gyakrabban (*Ferenc* 28,57%, *József* 23,81%, *János* és *Ambrus* 14,29%).

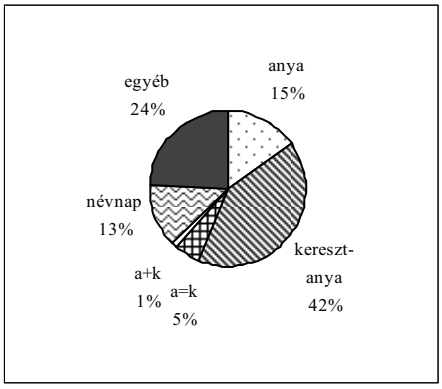
	Név	Gyakoriság (%)
1.	*József*	29,63
2.	*Ferenc*	18,52
3.	*János*	17,28
4–5.	*Ambrus*	4,94
	Péter	
6–8.	*András*	3,7
	Antal	
	Lőrinc	
9.	*Károly*	2,47
10–18.	*Albert*	1,23
	Béla	
	Bálint	
	Gyula	
	István	
	László	
	Márton	
	Miklós	
	Pál	

2–3. ábra: A barnagi katolikus fiúk névadásának motivációja és neveik gyakorisága (1900–1943)

A három legmegterheltebb nevet *(József*, *Ferenc* és *János)* a névviselők 65,43%-a viselte. A barnagi németek körében a gyors akkulturáció bizonyítékaként a *László* már 1746-ban megjelent, az *István* 1750-től volt jelen (első három előfordulása augusztus 20-án született fiúgyermekeknél). Az 1900–1943 közötti időszakban új „magyar" névként a *Béla* jelent meg (1900-ban), amely név a barnagi reformátusok körében egyébként kedvelt volt.

A 78 lány 17 nevet viselt; a megterheltségi mutató, azaz egy-egy nevet átlagosan viselők száma 4,59 volt, ez a szám valamivel magasabb a fiúkénál. Második névként kizárólag a *Mária* szerepelt; három alkalommal az *Anna*, egyszer az *Erzsébet* mellett.

A lányok névadásában a következő motivációs eloszlás figyelhető meg: a keresztanya nevét kapta a lányok 42%-a, az anya nevét 15%, az anya és a keresztanya azonos nevét 5%, 1 esetben (1,3%) az anya és a keresztanya nevéből tevődött össze a gyermek kettős keresztneve, a születéshez közeli névnap szerint a lányok 13%-a kapott nevet, míg 24% esetében valami egyéb volt a névadás motivációja, tehát itt a névadás feltehetőleg szabad volt. Kötött névadásra utal tehát a bejegyzések 76%-a, ez az arány kevéssel magasabb, mint a fiúknál (70%).

	Név	Gyakoriság (%)
1.	*Mária*	26,92
2.	*Erzsébet*	15,38
3.	*Rozália*	14,1
4.	*Veronika*	7,69
5.	*Teréz*	6,41
6.	*Ilona*	5,13
7–8.	*Anna*	3,85
	Karolina	
9–11.	*Borbála*	2,56
	Éva	
	Katalin	
12–16.	*Emma*	1,28
	Gizella	
	Johanna	
	Rozina	
	Skolasztika	

4–5. ábra: A barnagi katolikus lányok névadásának motivációja és neveik gyakorisága (1900–1943)

A lánynevek megterheltsége egyenletesebben oszlik el, mint a fiúneveké. A három legmegterheltebb nevet *(Mária*, *Erzsébet* és *Rozália)* a lányok 56,4%-a viselte. Ebben a korszakban egyetlen „új" (a korábbi évszázadokban nem szereplő) névvel gazdagodott a barnagi katolikusok névanyaga: a falu csíkszentimrei (!) származású kántortanítója, Dávid Sándor adta 1911-ben lányának (a szintén csíkszentimrei keresztanya után) az *Emma* nevet. A távolról érkező keresztanya hosszú útja lehetett az oka, hogy az amúgy rendszerint a születés utáni első vagy második napon megtartott keresztelővel ebben az esetben 33 napot vártak.

Összevetve a barnagi németek körében használt keresztneveket a korszak országos összesítésével (HAJDÚ 2003: 569–75) kitűnik a *József* és a *Ferenc* igen erős megterheltsége, illetve az *Ambrus* negyedik helye (ez a név országos összesítésben a század első negyedében az 56–57., majd a második negyedszázadban a 82–90. helyen áll, miközben a barnagi németeknél a betelepülés óta a gyakoribb nevek közé tartozott). Feltűnő, hogy a templom védőszentjeként tisztelt *Márton* már csak a ritkán adott nevek között szerepel.

A női nevek összehasonlításakor a leggyakoribb barnagi neveknek az országos listával való nagy egyezése tűnik fel (a *Mária* és az *Erzsébet* mindkét esetben az első, illetve a második leggyakoribb név; az országos sorban negyedik, később hatodik *Rozália* Barnagon a harmadik leggyakrabban adott név). A *Karolina* viszonylag gyakori előfordulása (7–8. hely az országos 45–46., majd 50–51. hellyel szemben) a barnagi reformátusoknál megfigyelhető nagy népszerűségének köszönhető.

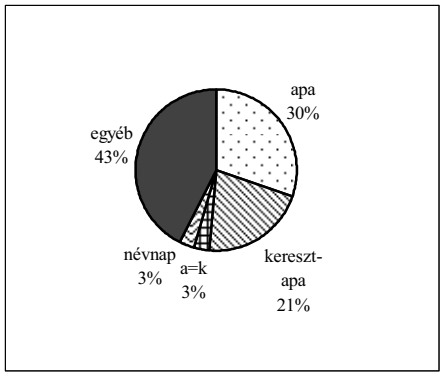
4.2. A barnagi katolikusok névadása a 20. század második felében (1950–2000). – A faluközösség átalakulását a 20. század második felében a keresztelések számának hirtelen csökkenése is bizonyítja. Az anyakönyv „megjegyzések" rovatából kitű-

nik, hogy a 2. világháború után a hirtelen elvándorolt fiatalok gyermekeiket visszahozták a szülőfaluba megkeresztelni: a barnagi anyakönyvekben kezdetektől fogva szereplő családnevek mellett rendre „a szülők a keresztelés idején átmenetileg Barnagon tartózkodtak" megjegyzés olvasható. A társadalmi változásokat jól mutatja, hogy a megjegyzések között az 50-es évektől kezdve elvétve, majd a 80-as évek elejétől rendszeresen jelzi a keresztelő pap: a szülők csak polgári házasságot kötöttek. A 60-as évektől a részleges lakosságcserének is köszönhetően egyre több a házasságon kívül született gyermekre utaló bejegyzés is.

Az 1950–2000 közötti időszakban 33 fiút kereszteltek Barnagon, s a korábbiaknál jóval több, 21,2%-uk kapott két keresztnevet. A 33 fiúnak összesen 16 nevet választottak, így az index az eddiginél jóval alacsonyabb: 2,06%.

A fiúk 30%-a kapta első vagy második névként az apja nevét, 21% a keresztapja nevét, s már csak egy fiú kapta a naptárból a születéséhez közel eső szent nevét (*László* – június 20-án). Az esetek 43%-ában a szülők egyéb motiváció (valószínűleg a névdivat) alapján választottak nevet fiuknak. Ez utóbbi kategóriában a tárgyalt időszak első felében (1970-ig) a *Béla, Géza, István, János, József, Zoltán*, 1970 után pedig a *Gábor, Krisztián, Norbert, Tamás, Zoltán* nevek szerepeltek.

Az alábbi nevek egyszer szerepeltek: *Attila, Béla, Gábor, Géza, Károly, Krisztián, Norbert, Péter.* Miközben tehát a korábbi három legmegterheltebb név közül kettő megtartotta vezető helyét (*József* és *Ferenc*), a névanyag több új, immár „magyar" névvel egészült ki.

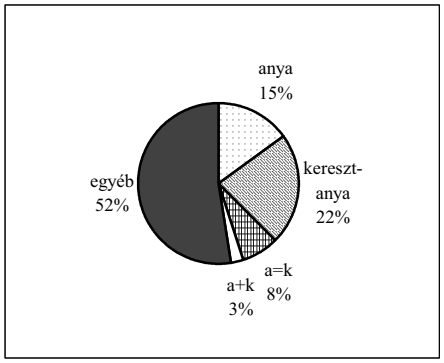

	Név	Gyakoriság (%)
1.	*József*	18,18
2.	*Ferenc*	9,09
3–9.	*István*	6,06
	János	
	Lajos	
	László	
	Tamás	
	Zoltán	
	Zsolt	

6–7. ábra: A barnagi katolikus fiúk névadásának motivációja és neveik gyakorisága (1950–2000)

A század második felében keresztelt 40 lány összesen 24 nevet viselt, átlagosan tehát 1,67 névviselő jutott egy névre. A kettős nevek aránya itt is megemelkedett, 37,5%-ra; 5% pedig hármas keresztnevet kapott. A lányok esetében, ahol eddig a fiúkénál kötöttebb névadást tapasztaltunk, hirtelen megnőtt a közösségi hagyományoktól, kötöttségektől szabadon választott nevek aránya: a lánygyermekek 52%-a így kapott nevet, míg 15% kapta az anya nevét (ebből csak 10%-ban szerepelt az anya neve első névként), 22% a keresztanyáét, 8% az anya és a keresztanya megegyező nevét, egy esetben pedig

az anya és a keresztanya nevéből állt össze a kettős keresztnév. A születéshez közel eső névnap a lányoknál már nem szerepel a névadás motivációjaként. A század első felének legmegterheltebb nevei közül a *Mária*, a *Teréz* és a *Veronika* tartotta meg vezető helyét, az egynél többször előforduló neveket a 9. ábra tartalmazza.

	Név	Gyakoriság (%)
1–2.	*Mária*	10
	Zsuzsanna	
3–5.	*Katalin*	7,5
	Teréz	
	Veronika	
6–7.	*Erzsébet*	5
	Szilvia	

8–9. ábra: A katolikus lányok névadásának motivációja és neveik gyakorisága (1950–2000)

A 9. ábrán feltüntetett keresztneveken kívül a 20. század utolsó negyedében egy-egy alkalommal az alábbi nevek fordulnak elő (zárójelben az előfordulás évszáma): *Ajda* (1982), *Csilla* (1971), *Edina* (1985), *Henrietta* (1994), *Ibolya* (1988), *Ildikó* (1987), *Lívia* (1990), *Melinda* (1971), *Monika* (1981), *Nikolett* (1985), *Noémi* (1973), *Szabina* (1983) és *Szilvia* (1981).

Különösen a női nevekre igaz, hogy a kettős keresztnév adása biztosította az átmenetet a kötött és a szabad névválasztási rendszer között: a falu hagyományos, korábban gyakori nevei a 60-as évektől visszaszorultak a kettős keresztnév második helyére (a *Melinda* és a *Zsuzsanna* mellett álló *Mária*, a *Noémi* és az *Ildikó* mellett álló *Margit*, a *Nikolett* és az *Ibolya* mellett szereplő *Erzsébet*), majd a 80-as évek végéig eltűntek a barnagi névanyagból.

5. Összefoglalás. – A barnagi németek keresztnévanyaga a 20. század elején – a magyarországi letelepedés után majd 200 évvel – sok vonásában megegyezett a magyar katolikusok által használt nevekkel. A germán nevek még javarészt a letelepedés évszázadában eltűntek a névanyagból: *Adalbert*-et 1771-ben, *Konrád*-ot 1798-ban, *Kunigundá*-t 1736-ban, *Valburgá*-t 1787-ben kereszteltek utoljára Barnagon, a *Bernardus*, *Fridericus* és *Henricus* nevek pedig csak a telepes apák neveként szerepelnek, a Magyarországon született gyermekeknek ezeket a neveket nem adták tovább. A 20. század elejére már csak elvétve maradt meg egy-egy, az „őshazából" hozott név nagyobb gyakorisággal *(Ambrus)*. A betelepült németek akkulturációját a Magyarországon jellemző nevek felvétele is bizonyítja *(István, László)*. A református magyarok szomszédsága közvetlen hatást is gyakorolt a németek által használt nevekre *(Béla*, *Géza*, *Károly*, *Karolina)*.

A névadás indítékai közül a század első felében még a keresztszülők utáni névadás volt a legjelentősebb (fiúknál 30%, lányoknál 42%), az erre utaló adatok megegyeznek a barnagi és (a szomszédos) vöröstói adatközlőim visszaemlékezéseivel. Az adatközlőknek az 1920-as évekig visszanyúló emlékei szerint a katolikus német családok csak egy keresztszülőpárt választottak gyermekeiknek, még az első gyermek megszületése előtt: egy olyan házaspárt, amelyik a szülőkkel egy esztendőben kelt egybe, s ezért várhatóan egykorú gyermekeik lettek. Az első fiú és lány a keresztszülők nevét kapta, a többi gyermeknek más nevet választottak. A keresztszülőknek a családból való választását az adatközlők a háború utáni fejleménynek tartják.

A 20. század második felére már a szabad névadás volt jellemző, bár a fiúk esetében még ekkor is csak 43%-ot tett ki.

A település mérete, társadalmának egyöntetűen paraszti összetétele miatt nagy számú adattal nem bizonyítható, de egy-egy példa alapján valószínűsíthető a falusi értelmiség innovációs szerepe a névanyag változásában is.

Hivatkozott irodalom

HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan.* Budapest.

KUNZE, KONRAD 2000. *Dtv-Atlas Namenkunde. Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet*. München.

PÉTERDI OTTÓ 1935. A Balaton-felvidék német falvai. *Századok*. 693–714.

SEIBICKE, WILFRIED 1996. Traditionen der Namengebung. In: *HSK 11/2. Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. Szerk. EICHLER, ERNST – HILTY, GEROLD – LÖFFLER, HEINRICH – STEGER, HUGO – ZGUSTA, LADISLAV. Berlin–New York. 1207–14.

SZILÁGYI ANIKÓ

ANIKÓ SZILÁGYI, **Practices of giving Christian names in the Catholic population of a bilingual settlement in the 20th century**

The study features the 20th century changes in naming practices in Németbarnag, a Transdanubian settlement of German majority. The situation of the German inhabitants in the settlement altered radically in the years after the Second World War, which was followed by changes in their naming practices. On the basis of the entries in the Catholic baptismal register the author examines 20th century naming practices in two periods: between 1900 and 1943; and between 1950 and 2000. In the two halves of the century one can observe important differences in terms of both the name stock and the motivation of naming practices. The author concludes that during the 20th century German inhabitants of the settlement turned gradually from fixed, Germanic traditions of name giving to practices free from community restrictions by borrowing Christian names popular among the neighbouring Hungarians into their name stock essentially invariable for two centuries.